Сандыга Л. А., к.филол.н., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

АНГЛОЯЗЫЧНЫЕ НЕОЛОГИЗМЫ В СОВРЕМЕННОМ ЭКОНОМИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

В статье исследуются неологизмы, образованные в рамках английской экономической терминологии. Проанализированы экономические факторы, в условиях которых сформировались неологизмы, среди которых самым главным является мировой экономический кризис. Установлено, что наиболее продуктивными способами формирования современных неологизмов сферы экономики и бизнеса являются сложение слов и телескопия.

Ключевые слова*: неологизм, неология, экономика, сложение слов, телескопия.*

Sandyga L. O., Cand.Phil.Sci., Assistant Professor,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

ENGLISH NEOLOGISMS IN THE MODERN ECONOMIC DISCOURSE

The article is the study of English neologisms in the sphere of economics. Economic factors which influenced the neologisms' formation, the world economic crisis being the major reason, are analyzed. Compounding and telescopy have been found to be the most productive ways of economic neologisms formation.

Keywords*: neologism, neology, economics, compounding, telescopy.*

УДК 811.161.1'373.4(45)

Семашко Т. Ф., к. філол. н., доц., докторант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченко, м. Київ

ВЕРБАЛЬНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ ПОНЯТТЄВОЇ СФЕРИ «ПЕРЦЕПТИВНЕ СПРИЙНЯТТЯ»

Виходячи з того, що мова – це джерело пізнання навколишнього світу, а перцептивна лексика являє собою мовні форми, в яких відбувається об'єктивація цих знань, автор у пропонованій розвідці робить спробу визначити статус сенсорної лексики як регістратора результатів такого пізнання у мові.

Ключові слова: *чуттєве сприйняття, перцептивна лексика, перцептивний прикметник, ознакове слово, сенсорна оцінка.*

Із огляду на те, що інформацію про навколишню дійсність людина отримує за посередництва п'яти органів чуття (зір, слух, дотик, смак, нюх), які складають загальну

систему фізичного сприйняття світу людиною, можна говорити, що сприйняття складається із широкого кола явищ і процесів, починаючи від простого усвідомлення людиною того, що з нею у будь-який момент її існування відбувається, до узагальнення сенсорного чи чуттєвого досвіду у вигляді відображення навколишньої дійсності і в образі світу, і в його окремих фрагментах.

Феномен сприйняття постійно привертає увагу вчених різних дослідницьких парадигм як вид знань, що займає певне місце серед інших їх видів. А оскільки будь-який сегмент поняттєвої сфери безумовно проектується у вигляді сукупності клітин мовної матриці, цілком обґрунтованою є зацікавленість лінгвістів аналізом лексико-семантичного та образного полів чуттєвого сприйняття. Особливого значення на сучасному етапі набувають дослідження сприйняття в межах когнітивного напрямку, для якого пріоритетним є завдання пошуку закономірностей отримання, обробки та зберігання знань, набутих у результаті чуттєвого сприйняття і життєвого досвіду, і вивчення мовних форм, у яких відбувається об'єктивація цих знань.

Існує думка, що людина живе у багатовимірному світі, а відчуття органів перцепції «локалізуються у свідомості двовимірно як конструйовані відображення, що проявляються на мовному рівні, та як одновимірний сигнал» [6, с. 21]. Мова ж, як один із інструментів пізнання та категоризації навколишнього світу, допомагає нам звести воєдино, обробити і узагальнити всю інформацію, що потрапляє через зір, слух, нюх, дотик і смак, тобто за допомоги знань, набутих у результаті сприйняття світу органами чуття (чуттєвий досвід), а також за допомоги знань, отриманих шляхом предметної діяльності і мисленнєвих операцій [4, с. 27]. Органи сприйняття, будучи лексично позначеними, тим самим виступають засобом пізнання об'єктивного світу, наближаючись за цією функцією до мови, оскільки світ можна пізнавати двома шляхами: через рецептори (предмет біології) та через посередництво мови (предмет мовознавства). Відмінності між ними полягають у тому, що рецептори утворюють першу сигнальну систему, а мова – другу сигнальну систему. Можемо констатувати, що перцептивні лексеми являють собою сплав двох сигнальних систем; мова ж (слово) у відповідному контексті виконує роль регістратора результатів сприйняття.

Сенсорна лексика (чуттєва лексика, перцептивна лексика, лексика сприйняття), як і відповідна поняттєва сфера, неодноразово попадала в поле зору як вітчизняних, так і зарубіжних учених різних галузей знань, що свідчить про її важливість та дає підстави говорити про актуальність її дослідження. Серед основних напрямків аналізу сенсорної лексики можна виокремити наступні: 1) використання сенсорної лексики як ілюстрації для інтегрального опису мовної системи (О. Потебня, Ю. Апресян); 2) окреслення принципів її систематизації у мові та функціонування у мовленні (О. Волошина, В. Дятчук, Е. Жаркова, О. Скворцова); 3) дослідження сенсорної лексики як складової частини образної мовної картини світу (Ю. Апресян, О. Волошина, К. Рахіліна, Н. Сукаленко); 4) контрастивне дослідження сенсорних мікрополів (Л. Єрасова, А. Куценко); 5) дослідження історії розвитку семантичної структури окремих груп сенсоризмів (Л. Кудрєватих); 6) психолінгвістичний аналіз сенсорної лексики (А. Вежбицька, Л. Соболєва); 7) дослідження особливостей відтворення семантики окремих складових лексико-семантичного поля сенсоризмів при перекладі

художнього тексту (І. Ковальська); 8) використання сенсорної лексики як ілюстративного матеріалу для перекладознавчих студій (Дж. Кетфорд, Ю. Найда, Р. Якобсон) тощо. Попри значний обсяг напрацювань, до сьогодні не з'ясованими залишаються ряд питань, серед яких, і питання щодо статусу сенсорної лексики як регістратора результатів пізнання людиною навколишнього світу в мові. З огляду на це, тема пропонованої розвідки є своєчасною і актуальною. Метою відповідного дослідження є визначення ролі перцептивної лексики як засобу фіксації, об'єктивації та сенсорної оцінки результатів пізнання. Мета передбачає виконання наступних завдань: означити критерії впорядкування перцептивних відчуттів, а також мовних знаків для їх вираження; визначити статус сенсорної лексики у мові; з'ясувати властивості лексики чуттєвого сприйняття та особливості її функціонування як важливого чинника накопичення та розширення досвіду і буття етносу.

Відома думка, що певні властивості перцептивної лексики обумовлені об'єктивними факторами, а саме – каналом отримання інформації [2, с. 39]. На нашу думку, місце і роль, яку відіграє лексика чуттєвого сприйняття в системі сучасної української мови, безпосередньо залежить і від цінності інформації, яка отримується за допомоги конкретного органу перцепції. Це дає підставу говорити про нерівноцінність перцептивних різних відчуттів та мовних знаків їх вираження, які утворюють ієрархію, що знаходить своє відображення в словниковому складі мови.

Ю. Апресян розглядає дану систему як ієрархію п'яти підсистем, які впорядковує залежно від обсягу інформації, що поступає через них у свідомість людини [1, с. 363]. Перевага надається тим відчуттям, які передбачають віддаленість суб'єкта від об'єкта сприйняття і можливість чи необхідність їх знакового опосередкування. Усі знакові системи (зокрема, мовлення і мова) пов'язані найперше із зоровим і слуховим сприйняттям (за винятком ураження відповідних органів чуття). У чуттєвому фрагменті концептуальної картини світу візуальна лексика покриває значну частину мовного простору, адже зорові органи чуття людини отримують найбільше інформації про зовнішній світ (до 80%, за відомостями Ю. Апресяна, О. Леонтьєва, О. Лурія, І. Рока, Н. Рябцева та інших). Саме зір відіграє основну роль у сприйнятті зовнішнього світу, в практичній (і теоретичній) діяльності людини, у всьому, що вона робить, і особливо у формуванні та використанні мови [9, с. 342]. Друге місце за чисельністю посідає лексика слухового сприйняття. Достатньо обмеженою кількісно є лексика нюхового та смакового сприйняття. Найменшу кількість номенів фіксує поле тактильного сприйняття [1, с. 10], хоча дотик має в житті людини не менше значення, ніж зір і слух. Наприклад, позбавленому зору саме дотик заміняє очі, однак у мові відображаються уявлення здорової людини. Підтвердженням цьому є результати досліджень канадських учених, які представляють систему чуттєвого сприйняття у вигляді когнітивної піраміди, визначаючи відсоток інформації про навколишній світ, отриманої завдяки тому чи іншому чуттю: зір – 83%; слух – 10%; нюх – 4%; смак – 2%; дотик – 1% [11, с. 15].

Означений порядок прийнято аргументувати перш за все тим, що місце тієї чи іншої підсистеми (мікрополя) у ієрархії безпосередньо залежить від кількості лексем, що обслуговують дану підсистему (поле) в системі тієї чи іншої мови. Найбільш різноманітною і багатою є лексика, що позначає зорове сприйняття. За нею, суттєво

поступаючись у обсязі, йде лексика на позначення слухового сприйняття. Лексеми на позначення нюху, смаку, дотику за кількісним критерієм не надто різняться один від одного. З метою їх впорядкування Ю. Апресян залучає суто лінгвістичний аргумент – процеси метафоризації, що відбуваються у мові, про які ще на початку 50-х років писав С. Ульман. Останнім була сформульована така статистична закономірність: близько 80% інтерсенсорних (кінестетичних) метафоричних переносів відбуваються лише у напрямку від нижчих щаблів ієрархії сприйняття до її вищих рівнів, і тільки 20% розвиваються у протилежному напрямку. Це означає, що метафори типу *теплі барви, колючий погляд, крижаний голос, солодка мова, п'янкий запах, м'який присмак* тощо є більш ймовірні, ніж метафори типу *тьмяний звук, сліпучий запах, солодка на дотик тканина.* Отже, «саме зорове та слухове сприйняття постійно потребують нових засобів вираження. Словник цих систем обслуговує найбільшу кількість комунікативних ситуацій і швидше за все зношується через постійний вжиток» [1, с. 364].

Незважаючи на достатню обґрунтованість відповідного твердження, зазначений вище порядок, на нашу думку, можна пояснити також і зв'язком видів чуттєвого сприйняття з мисленням. Так, зір і слух більше, ніж дотик, нюх і смак, «емансиповані» від фізіології, тілесних, сенсорних характеристик життєдіяльності людини і звернені до інтелекту. Значно менше чуттєвої інформації сприймається іншими органами: нюхом, смаком і дотиком, що підтверджує низька частота актуалізації відповідних сфер на синтагматичному рівні, зокрема у художньому прозовому й особливо поетичному текстах. При тому зауважимо, що відносний порядок трьох останніх систем не такий очевидний і чіткий, як двох перших.

В індивідуальному лексиконі відсоткове співвідношення сенсорних предикатів може варіюватися у зв'язку з тим, що у кожної людини можна виділити основну модальність, яка відіграє визначальну роль у його взаємодії з навколишнім світом. Для однієї людини світ – це, найперше, те, що вона бачить, для іншого – світ наповнений звуками, для третього світ складається із запахів тощо. Тож аналізувати перцептивні лексеми у системі мови необхідно як на рівні кількісних, так і якісних відповідностей.

Репрезентанти чуттєвого сприйняття у мовній системі морфологічно представлені різними частинами мови: прикметниками, іменниками, дієсловами, прислівниками, де кожна частина мови утворює семантичний ряд, межі між якими не є тривкими, оскільки часто перетинаються компоненти зорових, смакових, дотикових та інших відчуттів. Прикметникам (простим і складним із сенсорною складовою, як *чорнобровий, сисокрилий)* у контексті нашого дослідження належить особлива роль як ознаковим словам, носіям перцептивних характеристик, відмітною рисою яких є «широкий змістовий обсяг… і ледь помітні межі лексико-семантичного варіювання» [10, с. 197]. Перцептивні прикметники фіксують образи, сформовані у процесі сприйняття – оскільки категорія ознаки – одна із основних у процесі сприйняття і осмислення світу людиною [5]; виражають статичну (постійну), невіддільну від об'єкта ознаку, виконуючи комунікативну та мовомисленнєву функції. Разом із тим, прикметники наділені високою інформативністю і спроможні проникнути у всі сфери організації тексту, виражаючи різні ознаки: якість, дію, час, і, найперше, оцінку. Відповідна широта семантики призводить до високої мобільності відповідної частини мови: один

прикметник може використовуватись для характеристики різних денотатів, що дозволяє перцептивним прикметникам слугувати засобом формування відсутніх значень і сприяти розвитку лексичної системи мови.

Правомірним видається твердження, що сенсорні прикметники пов'язані із поняттям «еталону», оскільки наша свідомість у процесі осмислення сприйнятої ознаки здійснює його узагальнення, типізацію. Суть такого узагальнення полягає у співвіднесеності ознаки, сприйнятої органами чуття, з тим еталоном, який існує у свідомості, що є особливим для кожного різновиду ознак (розміру, кольору, смаку, запаху тощо) і для кожного класу об'єктів. Тобто еталон можна розглядати як вихідну ознаку – уявлення, з яким співвідноситься сприйнята органами чуття, ознака реального предмета [8, с. 79-84]. Еталонні атрибути, таким чином, описують ознаку референта за відношенням до ознаки якогось іншого об'єкта (еталона), наприклад *солодкий* – 'схожий до смаку цукру'; *конічний* – 'той, що має форму конуса', *помаранчевий* – 'схожий за кольором до помаранча. Таке уявлення має суб'єктивно-об'єктивний характер. При тому зауважимо, що повна суб'єктивність вихідної ознаки неможлива хоча б тому, що значення вживаного прикметника було б не зрозумілим для співрозмовників, оскільки у кожного свій рівень знань і своя шкала критеріїв. З іншого боку, навіть важко уявити собі можливість наявності у всіх людей загальної, єдиної точки відліку.

Враховуючи чисто лінгвістичний фактор, у межах перцептивних прикметників можна виділити кілька різновидів предикатів, як от: мономодальні, полімодальні, кросмодальні. До мономодальних предикатів відносимо лексеми, сфера застосування яких обмежена одним перцептивним модусом. Так, наприклад, *червоний* належить модусу кольору, *гучний* – модусу інтенсивності звуку, а *округлий* – модусу форми. До полімодальних предиків – відносимо лексеми, співвідносні з кількома модусами. Наприклад, прикметник *гладкий* означає таку якість поверхні, яка сприймається як навпомацки, так і зором, а *лимонний* сприймається як зором, так і смаком. До кросмодальних предикатів відносимо лексеми, що відповідають певній модальності у своєму прямому значенні, але метафорично переносяться в іншу модальну сферу. Наприклад, прикметник *м'який* відповідає сфері тактильного сприйняття, однак у словосполученні *м'який голос* кінестетичний предикат *м'який* метафорично вживається для характеристики властивості голосу, виступаючи у відповідному контексті як аудильний предикат; прикметник *солодкий* належить модусу смакового сприйняття, а у метафоричному сполученні *солодкий запах* предикат *солодкий* виступає як густативний предикат, характеризуючи запах; сфері тактильного сприйняття відповідає прикметник *колючий,* однак у метафоричному сполученні *колючий погляд* предикат *колючий* виступає як візуальний предикат.

Досліджуваний матеріал демонструє чисельні зв'язки між сенсорними лексемами окремих лексико-семантичних полів, які взаємодіють у макрополі чуттєвого сприйняття, що свідчить про високий ступінь дифузності в інтерпретації різних видів сприйняття. Тому можемо говорити про взаємопроникність модусів перцепції стосовно лексичних засобів їх репрезентації як сутностей у характеристиці чуттєвого фрагмента мовної картини світу. Окрім того, слід наголосити на обмеженості набору широкої семантики та відкритість і динамічність периферії, що, на нашу думку,

відповідає загальним структурним властивості лексичної системи української мови як сукупності лексико-семантичних полів.

На нашу думку, перцептивні лексеми обслуговують два етапи сприйняття: на першому етапі сприйняття органи чуття (очі, вуха, ніс, язик, руки) безпосередньо беруть участь у процесі сприйняття, виступаючи його знаряддям. Другий етап процесу сприйняття ми, услід за О. Падучевою, називаємо «ментальною обробкою» [7, с. 33] фізіологічно сприйнятих, почутих, побачених і т. д. подій, явищ тощо. Це дає можливість у семантиці перцептивної лексики розрізнити два компоненти: 1) власне перцептивний, що є реакцією відповідного органу сприйняття на дійсність; 2) ментальний, який являє собою усвідомлення сприйнятого, ідентифікацію об'єкта, виявлення його властивостей та ознак, які безпосередньо спостережені і перцептуально помітні.

Примітно, що сенсорна лексика має яскраво виражену національну своєрідність. Етноспецифічність відповідного шару лексики реалізується в об'ємному конотативному полі лексеми, яке передає багатошаровий пласт смислів, що відображають фонові знання, етимологічні, асоціативні зв'язки, разом із тим потенційну предметність як семантичну складову. Відповідна лексика пов'язана з емоційною та ментальною сферами діяльності, вона може нести ряд етноспецифічних конотацій і символічних змістів. Така етноспецифічність найбільш повно розкривається при порівнянні мов, наприклад при перекладах, у цілеспрямованих психолінгвістичних експериментах, при співставленні фрагментів асоціативних, семантичних словників різних мов. У результаті ядерні одиниці кожного із лексико-семантичного поля чуттєвого сприйняття, тобто найбільш аксіологічно ємні елементи мовної системи, що детерміновані культурною, географічною, емоційною, матеріальною специфікою етносу, розглядаються як «етноейдеми» [3] – образи, значимі для конструювання національних картин світу.

На підтвердження означеної думки наведемо факти з української та корейської культур, які засвідчують такі відмінності. Так, в українській традиції білому кольору відведено особливе місце: білий колір абсолютизується через Божественне світло, святість, істину, чистоту та непорочність, належність до символізації Богаотця, Богородиці, ангельських чинів, що відображається в мові за допомогою словосполучень із прикметником *білий.* Наприклад, *білий покрив (омофор) Богоматері* (своєрідний оберіг України, що з часом став символом прагнення країни до встановлення миру і добросусідських відношень); *на білому коні* (з'являється Святий Георгій); *біла намітка* (головний убір жінки-матері, що є берегинею роду). У корейській культурі білий колір – амбівалентний, він може означати як чистоту (весільна сукня кореянки традиційно біла), так і бути знаком смерті (недарма траурний одяг у Кореї білого кольору). Червоний колір в Кореї співвідноситься з королівською владою: одяг імператора і його наближених в епоху феодальної Кореї були червоного кольору, зараз це колір надії, мрії та перемоги. В Україні червоний колір, що передається у мові прикметниками *червоний, красний* – амбівалентний. *Червоний* – синонім усього найкращого, красивого, почесного, наприклад, *весна красна, дівка красна, краснеє личко, червона тоня, червоне дерево, червона ікра*, і, разом із тим, уособлення зла, наприклад *червона кнопка, червона мітла, червоний терор, червона зараза, червона біда*. Наведені приклади свідчать, що індивід не тільки отримує перцептивну

інформацію, але й на рівні свідомості інтерпретує її, створює перцептивні образи, що стають засобами вираження сенсорної оцінки. Результати інтерпретації відображаються на мовному рівні, об'єктивуючись у лексичних одиницях.

Узагальнюючи зауважимо, інформація, яка поступає до людини у результаті сприйняття світу органами чуття, обробляється, узагальнюється за допомогою мовних знаків, що є засобами фіксації результатів сприйняття і виразниками сенсорної оцінки. Місце і роль лексики чуттєвого сприйняття в системі сучасної української мови, основу якої складають прикметники, безпосередньо залежить від цінності інформації, яка отримується за допомоги конкретного органу перцепції. У такому контексті сенсорні відчуття, а відповідно і лексичні засоби, що їх фіксують є нерівноцінними і утворюють ієрархію відмінних інтерпретацій, обумовлених самобутністю національної культури, особливостями національного мислення, природного середовища тощо. Вони, виступаючи засобом вираження сенсорної оцінки, передають стереотипне в досвіді етносу, і є плідними для подальших наукових пошуків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апресян Ю. Д. Интегральное описание языка и системная лексикография / Ю. Д. Апресян. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1995. – Т. 2. – 767 с.
2. Арутюнова, Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 896 с.
3. Белов А. В. Цветовые этноэйдемы как объект этнопсихолингвистики / А. В. Белов // Этнопсихолингвистика. – М., 1988. – С. 49-58.
4. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев. – Тамбов : Изд-во Тамб. ун-та, 2001. – 2-е изд. – 123 с.
5. Лаенко Л. В. Перцептивный признак как объект номинации / Л. В. Лаенко. – Воронеж : ВГУ, 2005. – 303 с.
6. Огуй О. Д. Полісемія в синхронії, діахронії та панхронії. Системно-квантитативні аспекти полісемії в німецькій мові та мовах Європи / О. Д. Огуй. – Чернівці : Золоті литаври, 1998. – 370 с.
7. Падучева Е. В. К структуре семантического поля «восприятие» (на материале глаголов восприятия в русском языке) / Е. В. Падучева // Вопросы языкознания. – 2001. – № 4. – С. 23-45.
8. Рузин И. Г. Когнитивные стратегии наименования: модусы перцепции (зрение, слух, осязание, обоняние, вкус) и их выражение в языке / И. Г. Рузин // Вопросы языкознания. – 1994. – № 6. – С. 79-100.
9. Рябцева Н. К. Язык и естественный интеллект / Н. К. Рябцева. – М. : Academia, 2005. – 640 с.
10. Уфимцева А. А. Лексическое значение: принцип семиологического описания лексики / А. А. Уфимцева. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 240 с.
11. Miram G. Translation Algorithms. Introduction into Translation Formalozation / G. Miram. – K. : Tvim inter, 1998. – 175 p.

Статтю подано до редакції 09.10.2014 р.

Семашко Т. Ф., к. филол. н., доц., докторант
Институт филологии КНУ им. Тараса Шевченко, г. Киев

ВЕРБАЛЬНАЯ АКТУАЛИЗАЦИЯ ПОНЯТИЙНОЙ СФЕРЫ «ЧУВСТВЕННОЕ ВОСПРИЯТИЕ»

Исходя из того, что язык – это глубокий источник познания окружающего мира, а перцептивная лексика представляет собой языковые формы, в которых происходит объективация этих знаний, автор в предлагаемой статье пытается определить статус сенсорной лексики как регистратора результатов такого познания в языке.

Ключевые слова: *чувственное восприятие, перцептивная лексика, перцептивные прилагательные, признаковые слова, сенсорная оценка.*

Semashko T. F., Cand.Phil.Sci., Associate Professor, Doctoral Candidate,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

VERBAL ACTUALIZATION OF CONCEPTUAL SPHERE «SENSORY PERCEPTION»

Based on the fact that the language – it is a profound source of learning about the world, and perceptual vocabulary is a linguistic forms in which this knowledge is objectified, the author of the present paper tries to determine the status of sensory vocabulary as a register of *such knowledge's results in language.*

Keywords: *perception, perceptual vocabulary, perceptual adjectives, indicative of words, sensory evaluation.*

УДК 81'373.2

Синявская О. Е., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

РУССКИЕ КОММЕРЧЕСКИЕ НАИМЕНОВАНИЯ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА В АСПЕКТЕ ПРАГМАЛИНГВИСТИКИ

Статья посвящена анализу русских коммерческих наименований советского периода в аспекте прагмалингвистики. В Советском Союзе основной патогенный поток формировал макротекст тоталитарной идеологии, главным инструментом которого выступал новояз. Этот клишированный, искусственно созданный язык, являлся удобным средством для внедрения в сознание носителей языка известных идей, ложных шаблонов и стереотипов, поведенческих и психологических норм, которыми должен был руководствоваться советский человек. Поскольку процесс создания